

MEDZINÁRODNÝ BESTSELLER

OBKLOPENÝ KLAMÁRMÍ

AKO SI NEZNIČIŤ ŽIVOT POLOPRAVDAMI, PODVODMI A MAHIPULÁCIOU

MOTÝL

THOMAS ERIKSON

OBKLOPENÝ KLAMÁRMI

OBKLOPENÝ KLAMÁRMÍ

THOMAS ERIKSON

VYDAVATELSTVO MOTÝL

SURROUNDED BY LIARS

Copyright © Thomas Erikson, 2024 by agreement with Enberg Agency
in cooperation with Andrew Nurnberg Associates Prague s.r.o.

All rights reserved.

Translation © Martina Šturcelová, 2024

Cover illustration © freepik.com

Slovak edition © Vydavateľstvo Motýľ, s. r. o., 2024

www.vydavatelstvomotyl.sk

Print: TBB, a. s., Banská Bystrica, Slovakia

ISBN: 978-80-8164-388-0

OBSAH

ÚVOD: prečo si prečítať knihu o klamároch	9
1. KAPITOLA: ÚVAHA O KLAMSTVÁCH	15
Klame každý?	17
Na osobnej úrovni	22
Je čestnosť najlepšou stratégiou?	24
Užitočné informácie – štyri farby	28
Kedy ste naposledy klamali?	34
Toto všetko sa dá aplikovať aj na ľudí okolo vás	35
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: diabol	37
2. KAPITOLA: ČO JE PRAVDA?	39
Absolútne pravdy	41
<i>Zem je plochá</i>	44
Dobré úmysly	49
Spravodajstvo a politická zaujatosť	53
Čísla neklamú, však?	56
<i>Dva príklady klamaní so štatistikami</i>	59
Význam ticha	61
Pravda, taktnosť a zložitosť absolútnej čestnosti	71
TEST: Kde je hranica?	75
Ako sa zblížiť s pravdou	79
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Anna Andersonová	80

3. KAPITOLA: ČO JE KLAMSTVO A ČO NIE?	83
Anatómia klamstva.....	84
Milosrdné lži	88
Na klamanie treba dôveryhodnú stratégiu	94
Čo nie je klamstvo?	96
Klamanie s dobrými úmyslami.....	101
Analýza motívov.....	105
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Anna Delveyová	106
4. KAPITOLA: SKUTOČNÉ DÔVODY, PREČO KLAMEME	109
Deväť dôvodov na klamstvo	110
<i>Klamstvá a podvody vo svete plazov</i>	120
Klamanie pre osobný zisk	125
Pod falošnou vlajkou	130
Prečo klamete?	136
Pre toto klameme	136
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Caroline Callowayová	139
5. KAPITOLA: NÁSLEDKY KLAMANIA	143
Nikto nemá rád klamárov.....	145
Problémy, ktoré môžu spôsobiť lži.....	147
<i>Klamanie a podvody v Tonkinskom zálive</i>	154
Vplyv klamania na rôzne typy osobnosti.....	157
Dôsledky klamstva v médiách	160
<i>Cambridge analytica</i>	161
Hovoríte vždy pravdu?	168
Ako sa vyhnúť klamaniu	169
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Lance Armstrong	172
6. KAPITOLA: AKO VYMYSLIEŤ UVERITEĽNÚ LOŽ	175
Krok za krokom	177
Rozpoznávanie signálov	186

<i>Vzorový klamár</i>	188
Pochopenie klamstva	193
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Podvodník z tintera	195
7. KAPITOLA: AKO KLAMANIE ZVLÁDAJÚ	
ŠTYRI FARBY?	199
Červení klamú zámerné	201
Žltí klamú, aby ich ocenili	204
Zelení klamú, aby sa vyhli hádkam a požiadavkám	207
Modrí klamú, aby si získali dôveru druhých	210
Ako reagujú jednotlivé typy osobnosti na klamstvo?	213
Farby ukazujú cestu	223
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Bill Clinton	228
8. KAPITOLA: AKO KLAMÚ PSYCHOPATI A NARCISTI ...	227
Majstrovskí manipulátori	229
Impozantní podvodníci	231
Ako Mark klamal polícii	235
Vzťahové nebezpečenstvá	237
Dá sa to liečiť?	239
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Bernie Madoff	242
9. KAPITOLA: ODHALOVANIE KLAMÁROV	247
Kto je v tom najlepší?	248
Ako sa to robí	250
Psychológovia a klamári	254
Možný prínos detektorov lži	258
Pravda vždy vyjde najavo	260
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Richard Nixon	261
10. KAPITOLA: KONFRONTOVANIE KLAMÁRA	265
Pochopenie motívu	267
Ako postupovať	269

Zvážte následky.....	273
Ako zvládnuť popieranie.....	275
Ako dobehnúť klamára.....	277
NESLÁVNE ZNÁMI KLAMÁRI: Pápežka Jana.....	278
TEST: ste klamár(ka)?.....	281
Pár slov na záver a niekoľko dobrých rád na cesty.....	293
DODATOK: pravda a konzistentnosť	
v médiách a politike.....	301
Viac o sociálnych sieťach.....	302
Viac o politickej korektnosti.....	313
Hra s číslami.....	321
DOSLOV.....	343

Úvod

PREČO SI PREČÍTAŤ KNIHU O KLAMÁROCH

Prezradím vám čosi, čo možno už dlho tušíte – poradcovia nie vždy vedia, čo robia. Ani zďaleka!

Dlhé roky som pracoval ako poradca v oblasti riadenia. Táto profesia sa často ťažko definovala a pokusy opísať ju zneli veľmi konkrétne a zároveň nerealisticky. Rozpätie siahalo od nosenia šanónov po stretávanie sa s manažérmi firiem v autách značky Volvo. Najväčší pôžitok mi však vždy prinášal jeden druh praktických seminárov, ktorý som organizoval pre rôzne typy ľudí.

V deväťdesiatych rokoch minulého storočia bolo moderné hovoriť o základných hodnotách. Akoby všetko súviselo práve s nimi. Každý mal pracovať na tých svojich. Motto: *Ak nepoznáme svoje základné hodnoty, nemôžeme v ničom uspieť* platilo aj pre tých, ktorí nemali ani potuchy, či vyznávajú vôbec nejaké hodnoty. Alebo ani nerozumeli, čo základné hodnoty sú.

Lenže moje odvetvie tú myšlienku omieľalo dookola. Je na čase zdefinovať nejaké základné hodnoty! Poďme na to!

Na jednom seminári sme napríklad zhromaždili niekoľko ľudí z organizácie – manažérov, predajcov, hocikoho. Podstatné bolo dostať ich do tej istej miestnosti. Začal som im vysvetľovať, čo sú základné hodnoty a prečo nemajú šancu niečo dokázať, ak si nezadefinujú aspoň päť alebo šesť hodnôt.

Každý člen skupiny si zapísal nejaké návrhy, spolu sme ich rozobrali a prepracovali sa k súboru spoločných základných hodnôt. Asi vás neprekvapím tvrdením, že to boli živé diskusie, obzvlášť pri počte aspoň tridsiatich účastníkov.

Nechápte ma zle. To cvičenie je veľmi obohacujúce a naozaj užitočné. V tom probléme nespočíval. Ten nastal až pri ďalšom sedení, keď mala skupina presne opísať každú hodnotu, jednu za druhou. Nemá totiž zmysel iba hádzať do éteru otrepané frázy. Budem stručný, no dúfam, že mi ešte dovolíte jeden krátky príklad.

V deväťdesiatich percentách prípadov, keď som použil spomínané cvičenie (a to sa stalo stovky ráz), padlo ako jedna zo základných hodnôt slovo *čestnosť*.

„Čestnosť!“ povie skupina. „Áno. Toto chceme!“ Všetci nadšene prikývnu.

„Dobre,“ odvetím. „Čestnosť znie dobre. Teraz mi povedzte, čo to znamená. A najmä ako by sa mal človek správať, aby dokázal, že je stopercentne čestný.“

Nadšenie opadne viac-menej okamžite.

Spočiatku to vyzerá jednoducho. Hovoriť pravdu. Nato si však ktosi uvedomí, že je to oveľa komplikovanejšie. Pravda býva ťažkým bremenom. Niekedy zraňuje city. Uráža.

Ako to teda vyriešiť? Skupina sa pustí do diskusie. Nakoniec to niekto rozlúskne – hovoriť pravdu, ak nehrozí, že raníme niečie city.

Pravdu? Akú pravdu? Čiu pravdu? Koľko pravdy?

Ak zákazník spochybňuje niektoré naše postupy, ktoré aj tak v prvom rade slúžia pre náš prospech, nedá sa až tak dobre vysvetliť, čo si manažment naozaj myslí o našich zákazníkoch, však? Také niečo by sme dobrovoľne nikdy nevy pustili von.

Zamotáva sa to. Zaslúži si od nás vlastne každý pravdu? Niektorí zákazníci nám očividne klamú, lebo chcú výhody. Nemusíme k nim byť čestní. Tým podvodníkom v podstate patrí to, čo dostanú. Naozaj.

Nasleduje dlhá rozprava a vedie k množstvu nevyriešených dilem.

Asi ste už pochopili. Po niekoľkých rozhovoroch so stúpajúcou intenzitou hlasitosti skupina nakoniec vyškrtne čestnosť zo zoznamu možných základných hodnôt. Nevie sa dohodnúť ani len na tom, čo to prekliate slovo znamená.

Čestnosti sa nepodarilo prežiť do konca cvičenia ešte ani raz, odkedy ho robievam.

Prečo vám to spomínam? Budem k vám od začiatku úprimný. Bolo by úžasné, keby ste súhlasili so všetkými mojimi názormi na pravdu a klamstvo v tejto knihe. Na jednej strane vám v tom budú brániť vlastné základné hodnoty a na druhej strane sa zrejme bude vaša definícia klamstva líšiť od mojej.

Niektorí z vás možno túto knihu znechutene odhodia do kúta, lebo vás donútím kriticky sa pozrieť do zrkadla a pokúsiť sa zodpovedať niekoľko zásadných otázok: Prečo klamete? Máte predstavu, aký vplyv majú vaše lži na okolie?

Iní čitatelia zistia veľa o sebe. Aj o druhých, čo bude ešte väčšia zábava.

Táto kniha sa vám však predovšetkým zíde preto, lebo vám poskytne všetko potrebné na identifikovanie klamára. Bez ohľadu na to, či ide o blízkeho priateľa, kolegu, bratranca, alebo nadriadeného. Naučím vás aj nejaké taktiky na rozoznávanie

klamstiev a to je dôležité, lebo nikto nechce byť obeťou podvodu, však?

Nástroje, ktoré vám poskytnem, sa dajú využiť pri všetkých interakciách s ľuďmi. Aj oni po nich siahajú pri kontakte s vami, čo je ešte zásadnejšie.

Buďme k sebe úprimní. Nikto nie je dokonalý.

Najzvláštnejšie na klamstvách je podľa mňa to, že ich akceptujeme. Aspoň to tak vyzerá. Každý do inej miery, no som si relatívne istý, že som ešte nestretol človeka, ktorý by chcel vždy počuť iba pravdu. Často je totiž bolestivá a jedinou ďalšou možnosťou je v podstate iba klamstvo. Všetci? Navyše klameme všetci, takže nikto nemôže odprisahať, že po tomto nástroji nikdy nesiahol.

Dlho som váhal, či mám napísať túto knihu. Mal som ju na zozname budúcich diel dlhé roky a komplikácie sa prejavili už na samom začiatku. Vydavateľ mi oznámil, že hneď v úvode musím zadefinovať, čo je klamstvo, inak bude nesmierne ťažké napísať niečo užitočné.

Bol to férový prístup.

Netrvalo však dlho a zamotal som sa v otázkach milosrdných lží a poloprávď. Respektíve prikrášených právď. Alebo mojich právď. Prípadne alternatívnych skutočností. Štatistík. Falošných správ a politickej korektnosti, ktoré neprípúšťajú pochybnosti alebo manipulujú s údajmi s cieľom presadiť konkrétne názory. Je to poriadny chaos. Sociálne siete, iné médiá. Komu sa vlastne dá naozaj veriť?

Nevedel som však odolať. Táto kniha sa rodila ťažko, no chcel som túto tému raz a navždy preskúmať. Otvorím vám dvere do sveta manipulácie, nedôveryhodnosti, podvodov

a klamstiev. Budeme sa však venovať aj faktom potrebným na to, aby sme sa zorientovali v komplikovaných podmienkach, v ktorých sa dnes všetci ocitáme.

Naučím vás, ako identifikovať klamstvo, odhaliť klamára a konfrontovať ho s pravdou.

Ukážem vám aj to, ako sa do čo najväčšej možnej miery držať pravdy. Práve sme si totiž povedali, že čestnosť nie je nič jednoduché. Všetci sa síce zhodneme, že je dôležitá, no číha za ňou množstvo problémov. A všetci sa spreneverujeme pravde. V podstate pri prvej príležitosti.

Myslím to vážne.

Hovorím skutočnú pravdu, keď poviem, že sme obklopení klamármí.

Každý totiž klame.

Dokonca aj vy.

Ja tiež.

Mohli by sme to však robiť menej často, nájsť odvahu a byť úprimnejší. Keby sme vedeli ako. A prečo. Pustíme sa teda spolu do dobrodružstva a držme si pri tom palce.

Namieste je ešte upozornenie, že nebudete súhlasiť so všetkým, čo nájdete v knihe. Niektoré veci vás možno dokonca podráždia. Ak sa to stane, vedzte, že to nikdy nebolo mojím úmyslom. Hoci priznávam, že mi bude milší váš hnev než to, aby ste moju knihu zavreli a pomysleli si: *No a čo?*

Vitajte na osviežujúcej ceste do fascinujúceho sveta klamstiev a podvodov.

Thomas Erikson

1. KAPITOLA

ÚVAHA O KLAMSTVÁCH

*Je mi ľúto, že sa ti nepáči moja úprimnosť,
ale ak mám byť priamy,
mne sa nepáčia tvoje klamstvá.*

Neznámy

Mnohých ľudí baví tak trochu klamať. Berú to ako korenie do každodenného života a je vzrušujúce, ak im na to nikto nepríde. Veľké klamstvo, malé klamstvo, nikto ma neprichytil, ha-ha-ha, vyhrávam. Predstava, že presvedčíte niekoho, aby uveril nepravde, býva lákavá, obzvlášť ak sa často ocitáte v nejasne vymedzených oblastiach, čo sa týka morálky.

V dnešnej rýchlej dobe vzbudzuje nehovorenie pravdy ešte väčšie vzrušenie než kedykoľvek predtým. Koniec koncov, spätnú väzbu dostávame v podstate okamžite. Patologické klamanie, manipulácia a podvody sa nepochybne stali bežnými súčasťami ľudského kontaktu. Či ide o vymýšľanie znepokojujúcich faktov na upútanie pozornosti, prekrúcanie a zámerné nesprávne interpretovanie štatistík na doloženie vlastného názoru, alebo opakované uchyľovanie sa k milosrdnej lži s cieľom vyhnúť sa trápnej situácii, hranica medzi pravdou a klamstvom je čoraz nejasnejšia.

KLAME KAŽDÝ?

Nie. Nejestvujú nevyvrátiteľné štatistické dôkazy, že klame každý. Tvrdiť opak by bola odporná lož. Podľa mojich skúseností s ľudskými bytosťami sa to však dá predpokladať. A podľa mňa nebudete namietat'. Všetci vieme, že je to tak. Každý kde-tu trochu zaklame. Veľa vecí to zjednodušuje.

Mám sa dobre, vďaka.

Tie šaty ti naozaj pasujú.

Tiež ťa ľúbim.

Už idem.

Och! Nevidel som ťa!

Nie, neprekáža mi to.

Podľa mňa sa dá celkom opodstatnene tvrdiť, že občas všetci trochu klameme.

Hoci je to drsné, klamanie je relatívne inštinktívne a aj relatívne bežné konanie. Ak sa vaše vnútro bráni, že vy neklamete, prečítajte si ešte raz vyššie uvedené príklady. A potom uznajte pravdu.

Každý človek má, samozrejme, iné dôvody klamať a tie závisia aj od jednotlivých situácií. Klameme, aby sme sa ubránili, vyhli konfliktu, urobili na niekoho dojem, udržali tajomstvo alebo získali spoločenské uznanie prezentovaním sa v krajšom svetle.

Najčastejšie klameme, aby sme ochránili niečie pocity a neobrali toho človeka o zdanie šťastia a bezpečia. Do istej miery bývajú tieto milosrdné lži a drobné vynechania faktov aj opodstatnené. Dokonca môžu prospieť našim vzťahom, teda aspoň to tvrdia psychologické výskumy.

Ak predpokladáme, že všetko, čo nie je stopercentná pravda, musí byť lož, je to jasné. Pri otázkach o našich vnútorných

pocitoch sa niekedy jednoducho nedá odpovedať pravdivo. Pripustiť si niektoré veci bolí, preto sa z toho chceme vyvliecť vyhýbaním sa pravde.

Dve strany mince

Málokedy to však býva také jednoduché.

Predstavte si, že otec klame svojej osemročnej dcére. Na prvý pohľad by sa zdalo, že je to čosi hrozné. No povedzme, že dievčatko stratilo svoju obľúbenú hračku a otec videl, ako ju prešlo auto. Nechce dcére zlomiť srdce, tak jej povie, že hračka šla do nemocnice a vráti sa, len čo jej bude lepšie.

Je to relatívne nevinné. Otec klame, aby dcéru ochránil pred bolesťou. V podstate je to milosrdná lož. Hoci má dobrý úmysel, je dôležité dosiahnuť správnu rovnováhu medzi ochranou citov dievčatka a umožnením tej malej spracovať, čo sa stalo, a naučiť sa zvládať bolesť. Život predsa býva bolestivý. A skôr či neskôr každému prinesie výzvy.

Dievčatko sa jedného dňa bude na hračku pýtať. Alebo ju bude chcieť navštíviť v nemocnici. Ľudia to predsa robia, nie?

Otec potom bude mať dve možnosti. Buď povie pravdu a prizná sa, že si to celé vymyslel. Nebude to príjemné, ale aspoň čestné. Alebo si môže vymyslieť ďalšie klamstvá, aby zmiernil následky tých predošlých.

Zakrátko sa ocitne v spleti podvodov a lží, z ktorých sa ťažko uniká, hoci mal spočiatku tie najlepšie úmysly.

Mám aj iný príklad.

Na strednej škole povedala moja spolužiačka svojmu najlepšiemu kamarátovi, že jeho kresbu vybrali na školskú výstavu. V skutočnosti to tak nebolo. Na jednej strane ho túžila vidieť šťastného, no zároveň aj odvrátiť jeho pozornosť, zatiaľ

čo sa usilovala dostať na tú istú výstavu svoje dielo. Dúfala, že ak chlapec uverí, že jeho kresbu už vybrali, nebude na nej tak poctivo pracovať, čo zvýši jej šance na úspech.

Toto konkrétne klamstvo sa zrodilo zo zmesi dobrých a sebeckých úmyslov. Moja spolužiačka chcela kamaráta potešiť, no predovšetkým jej šlo o vlastný prospech. Takéto lži prinášajú dočasnú odmenu, no z dlhodobého hľadiska môžu naštrbiť dôveru.

Podľa mňa práve v tom spočíva hlavný problém. Klamstvo je dvojsečná zbraň. Niekedy ľudí chráni a poskytuje im prechodné útočisko pred krutosťou pravdy. Inokedy sú za ním osobné benefity, žiarlivosť alebo manipulácia.

Väčšina klamstiev nie je, samozrejme, zámerne zlomyseľná, no všetky skôr či neskôr prinášajú následky.

Falošné správy a neslávne známe trolie farmy

Kedysi verejnosť verila tomu, čo si prečítala v novinách, no to bolo už veľmi dávno. Dnes nie je nič isté a mnohí z nás by zrejme najradšej všetko videli na vlastné oči, aby lepšie pochopili udalosti. Vezmime si napríklad falošné správy. Je to v podstate vecné, ale nesprávne spravodajstvo, respektíve prezentované zavádzajúco s cieľom zmiasť príjemcu, aby nevedel rozoznať, čo je pravda a čo nie je. Aj preto už viacero ľudí nepozera správy v televízii. Netušia totiž, do akej miery sú pravdivé.

Väčšina spravodajských programov sa zameriava na negatívne udalosti, keďže práve tie prinášajú najviac kliknutí, respektíve čitateľov alebo divákov. Preto majú mnohí pocit, že ich správy iba deprimujú. Dosť ma to hnevá.

Podľa mňa tí, ktorí riadia naše konanie na sociálnych sieťach, veľmi dobre vedia, ako funguje človek. Akoby však vôbec

nerozumeli, aký vplyv majú na nás sociálne siete. Alebo sú im následky úplne ukradnuté, pokiaľ dosahujú zisky.

Nech je, ako chce, nástup digitálnych platforiem nás vystavil každodennej záplave informácií. Nanešťastie mnoho nie najčestnejších jedincov a inštitúcií si veľmi rýchlo uvedomilo, akú moc má vymýšľanie faktov pri klamaní a manipulovaní verejnou mienkou.

Niektorí lačno poľujú po najnovších a najštvavnejších podrobnostiach a nikdy neuvažujú nad tým, ako podozrivo vyzerajú. Táto prevaha falošných správ aktívne podnecuje šírenie nepravd a to zase zvyšuje dosah alternatívnych naratívov, ktorých cieľom je uprednostniť to či ono.

Falošné správy okrem toho zneužívajú vrodenu ľudskú zvedavosť. Hrajú nám na city a hodnoty, aby získali čo najviac kliknutí na stránky a reakcií. Falošné oznamy o smrti popredných celebrit či škandalózne prečiny politikov vyvolávajú rozsiahlu polemiku. Netreba pritom uvádzať konkrétne mená. Bez ohľadu na vaše politické presvedčenie, dá sa s istotou predpokladať, že aj strana, ktorú podporujete, občas prekrúca pravdu.

Uvedené príklady možno vyznievajú nevinne, no existujú aj takzvané trolie farmy, ktoré vyrábajú iba propagandu zamaskovanú ako správy a pchajú do nej samé kontroverzné vyhlásenia. V ruskom Petrohrade podporuje trolia farma s názvom Internet Research Agency výhradne záujmy ruského prezidenta Vladimíra Putina a očierňuje USA a Ukrajinu. Predpokladá sa, že ich kampane okrem iného prispeli k verejnej mienke, vďaka ktorej vyhral Donald Trump v roku dvetisícšestnásť americké voľby. Je to pravda? Názory sa rôznia.

Je veda vždy založená na pravde?

Páni! Vo svete postavenom na dátach slúžia štatistiky a vedecké výsledky ako základ pre kadejaké presvedčivé argumenty a názory, ktoré majú formovať verejnú mienku a získať širokú podporu. Proti rôznym myšlienkam sa často bojuje tvrdením, že sa nezakladajú na vede. Ak sa ľudia rozhodnú, že niečomu neuveria, zvyčajne spochybnia aj dôkazy, ktoré majú pred očami, ak nie sú doložené a potvrdené aspoň polmiliónom vedeckých štúdií.

Zaujímavé je, že ľudia, ktorí siahajú po vede pri formovaní vlastných názorov v jednej oblasti, sú pripravení absolútne ignorovať vedecké dôkazy pri iných názoroch. Ako je to možné? Neskôr sa spolu pozrieme na rôzne aspekty toho, ako vplývajú emócie a názory na ľudí, ktorí majú vyššie IQ než veľkosť topánok. Nie sme racionálne tvory, ako vidíte.

A čo štatistiky? Sú vždy presné, alebo nie? Čísla predsa nikdy neklamú. Nuž, do istej miery. Dva plus dva sú stále štyri. Klamári však využívajú aj čísla. Štatistiky sa občas prezentujú podvodne, a preto je nesmierne ťažké veriť faktom.

Každého, kto uprednostňuje istý postoj alebo názor, možno láka predstava skreslenia alebo selektívneho vysvetlenia štatistiky tak, aby vrhala pozitívne svetlo na ich presvedčenie. Táto manipulácia sa vyskytuje, keď má niekto pocit, že jeho ideológia je dôležitejšia než faktická pravda. Chce predložiť fakty konkrétnym spôsobom, hoci všetci ostatní vedia, že to nedáva zmysel. Prekrúca teda čísla a zámerne hľadá dôkazy, ktoré potvrdzujú jeho fiktívnu pravdu.

Povedzme, že podľa štatistík prevažujú pri niektorých druhoch kriminálneho správania zástupcovia istej etnickej príslušnosti. Takáto informácia sa dá komunikovať rôznymi spôsobmi